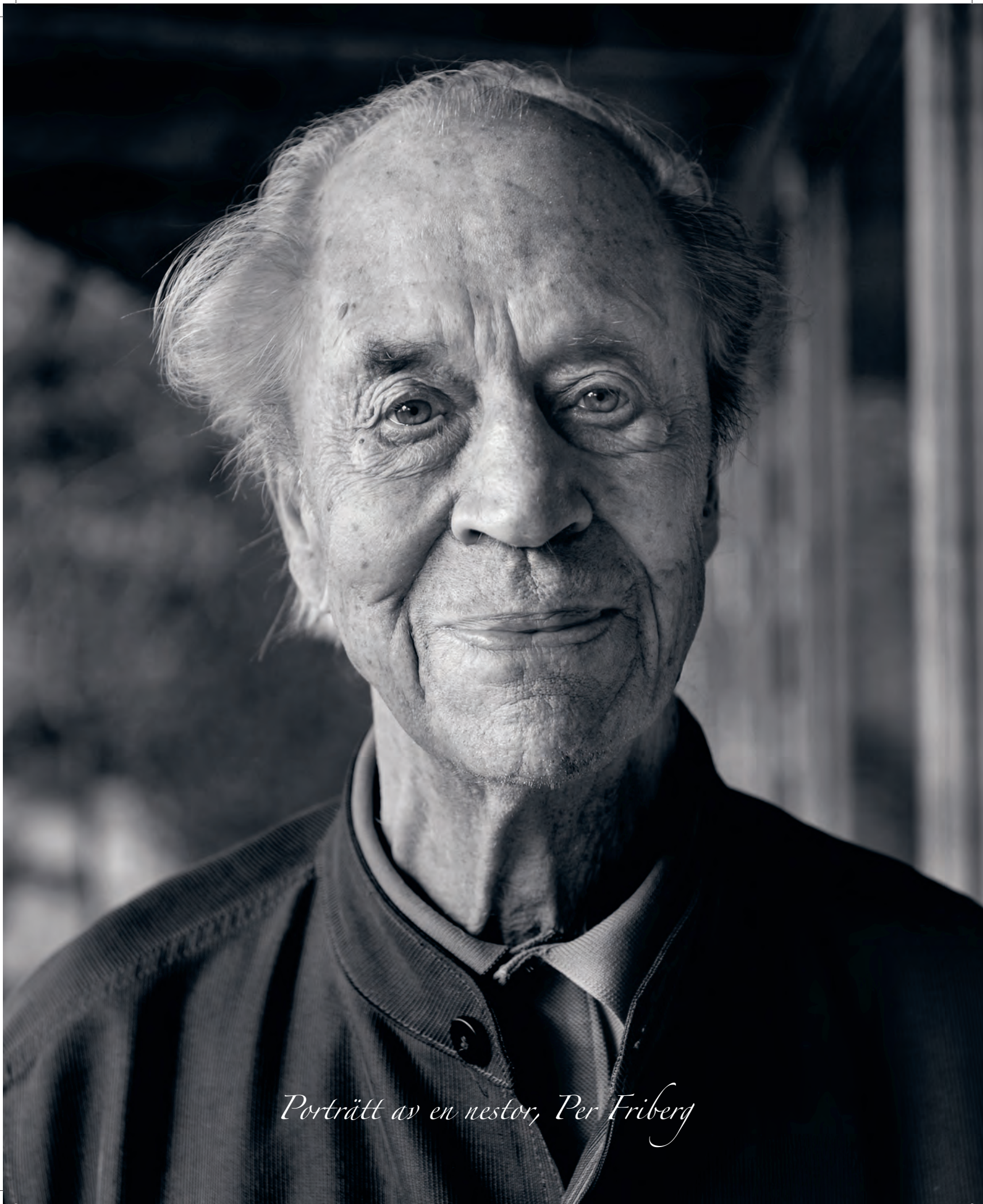

Porträtt av en nestor, Per Friberg

En människa är ett hus är ett landskap är en plats

av TITTI OLSSON

Per Friberg blickar i ett rum av trä och glas ut över horisonten. Detta har varit hans rum, hans plats, hans landskap, sedan 1960. Familjen provade sig fram först: Skulle de kunna tillbringa somrarna här? De hyrde på Falsterbonäset några år innan de kom fram till att jo, det skulle nog passa.

Är vi inne eller ute, har vi tak över huvudet eller är det himlen eller rent av tallen – vådrädet som växer upp ur det grånade trädäcket – som skyddar oss?

Sommarhuset här i Ljunghusen består av två försiktigt utplacerade längor – ett vakenhus och ett sovhus förbundna av ett trädäck – svävande på plintar över barr och kottar. Ruvande under tallarna öppnar det sina ögon på vid gavel ut mot heden. Det är ett av

Per Fribergs allra mest uppmärksammade verk.

Tre bord står i rad, alla stolar vända ut mot vidden, mot heden. Vid det första bordet äter man, vid det andra tänker man och vid det tredje mediterar och diskuterar man.

Vi sitter vid det mellersta. Vi tänker.

Allt är av trä och ingenting är målat. Ty trä är det material Per Friberg tycker bäst om och som ständigt återkommer i hans arkitektur, ofta lämnat obehandlat för att kunna åldras naturligt och få patina.

– Trä är till skillnad från andra material levande och ligger därför närmast människan, säger han.

Sommarhuset, den svävande längan, bjuder in landskapet och gör de förfinade gränserna mellan ute

För Per Friberg, som är både utbildad arkitekt och landskapsarkitekt, har det aldrig funnits någon åtskillnad mellan hus och omgivning.

och inne obetydliga och just därför så intressanta. Det är landskapet som är det viktiga här. Sinnesintrycken ska varken störas eller distraheras.

Hade sommarhuset legat inne i skogen hade det inte sett ut så här. Nej, säger Per Friberg, för är det något han alltid varit ytterst noga med att påpeka, envetet och idogt, så är det att man alltid måste utgå från platsen och finna dess själ innan man över huvudtaget gör någonting. Det kräver arkitektens fysiska närvaro på platsen. Man kan inte komma med en idé man funnit någon annanstans, sett i ett annat sammanhang, och tro att den går att upprepa på en annan plats. Det gäller enskilda objekt lika väl som planeringen av hela städer.

År 2003 fick Per Friberg, född 1920, Föreningen Sveriges stadsträdgårdsmästares utmärkelse Dalecarlicapriset. Men han kom inte till prisutdelningen – han hann inte, han hade helt enkelt för mycket att göra. Ett av uppdragen då var att, tillsammans med ett team av medarbetare och för statens räkning, utreda hur man skulle kunna omvandla ett före detta militärområde i Karlskrona till en ny stadsdel.

Den gången löste han uppgiften genom att samla husen i enklaver och låta parkstråk sippra in i hela området. Inspirationen kom från en av hans husgudar, USA: s första landskapsarkitekt Fredrick Law Olmsted,

mannen bakom Central Park på Manhattan i New York.

När Manhattan skulle bebyggas i slutet av 1850-talet slog en grupp av författare och naturskyddsentusiaster larm och hävdade att människor behövde grönska, att staden behövde lungor. De förmådde stadsplanerarna att spara ett antal kvartersrutor i bebyggelsen där en stor park skulle skapas.

Olmsted, som då var skribent och publicist, vann tävlingen om utformningen av parken. Men efter att Central Park stod färdig, förespråkade Olmsted under sitt fortsatta yrkesliv som landskapsarkitekt att parker skulle hänga samman i stråk och vara en del av omgivningen istället för åtskilda och avgränsade rum, ursparningar i bebyggelsen utan samband.

Det är ett ideal som Per Friberg också gjort till sitt. Men trots det är det inte en lösning som han förespråkar i alla lägen, det skulle inte stämma med hans starka känsla för platsen.

– Det är min tes och övertygelse att varje planeringsuppgift måste studeras utifrån den plats där någonting ska ske. När man byggde Manhattan ville man ha en tät stad. Man samlade all grönska på ett sådant sätt att den nås av många människor som bor tätt omkring. I Stockholm, däremot, hänger grönskan samman i ett system, eftersom staden består av kuperad terräng och

öppna vattenytor. Det har man tagit fasta på och det har också blivit en del av själva staden. Då blir det också problematiskt när man vill förtäta, säger Per Friberg.

Även om det borde vara självklart att tänka som Per Friberg gör är det tyvärr långt ifrån alltid som det sker. Den förtättningsiver som råder, och som ofta går ut över den gröna, levande materian, tror Per Friberg är en reaktion mot en alltför utslätad, alltför karaktärslös bebyggelse.

– Vi vill känna att om vi är i en stadsbebyggelse så vill vi också uppleva det rumsliga, Vi vill uppleva relationen mellan hus och hus, mellan hus och platser, säger han och tillägger:

– Allt måste hanteras från fall till fall. Om man ändå kunde slå fast att det alltid handlar om hanteringen av rum, byggnader, trafikleder och grönska, så att det stämmer med förutsättningarna för den specifika platsen.

Om man tänker på huset här på heden så skulle han alltså aldrig ha valt denna öppna lösning, hur vacker och tilltalande den än är, om huset legat inne i skogen. Då hade han inte byggt sitt hus på principen om utblickar, utan arbetat mer med det rumsliga.

För Per Friberg, som är både utbildad arkitekt och landskapsarkitekt, har det aldrig funnits någon

åtskillnad mellan hus och omgivning.

– Jag har aldrig kunnat bestämma mig för att ägna mig åt bara det ena eller andra. När jag utformat en kyrkogård, till exempel, har jag också ritat in ett kapell eller krematorium med tillhörande anläggningar. Området – landskapet, trädgården eller kyrkogården – bör alltid ses som en helhet i vilken byggheten är en del. Det ena går inte att skilja från det andra.

Väljer vi plats av en slump? Nej, jag tror inte det. Snarare är det kanske som poeten Niklas Söderberg säger, det är platsen som nästlar sig in i oss. Människan är inte en planta som rotar sig på en enda plats, vi kan tvärtom känna oss hemma på många platser. Platserna tar sin boning i oss via de minnen vi har låtit dem härbärgera.

Men nog finns det landskap och platser som vi ideligen försöker återskapa, återfinna? Författaren Göran Tunström skriver att människan är född med en viss uppsättning färger på sin palett, och dem blandar hon om och om igen. Vi målar en bild, skapar en plats, gång på gång och med variationer.

Därför säger jag till Per Friberg, som är uppvuxen i Helsingborg, och som under hela sitt liv återvänt till och hållit sig på den västra sidan av Sverige, nära Öresundskusten, att visst är det havet, vidden och rymden som är hans landskap?

Den förtättningsiver som råder, och som ofta går ut över den gröna, levande materian, tror Per Friberg är en reaktion mot en alltför utslätad, alltför karaktärslös bebyggelse.

Augerums griftegård, Karlskrona (1973-80). Tillkom några år efter Görvelns griftegård (1966-77) i Jakobsbergs.

– Visst är det så, svarar han med glittrande blick.

Det har ju vissa praktiska omständigheter som hållit honom här också. Per Fribergs far och morfar var båda utbildade på trädgårdsskolan i Alnarp. En Alnarps-utbildning i tredje generationen låg nära till hands.

Men Per Friberg var av annan åsikt. Han hade fått stipendium i teckning och tänkte att han nog hade viss talang. Men den utbildning han i sitt inre drömde om – att skapa och gestalta med trädgården som uttrycksmedel – fanns inte i Sverige på 1940-talet, åtminstone inte med tonvikten lagd på det konstnärliga.

Studievägen blev därför lång och gick via arkitektutbildningen på Kungliga tekniska högskolan och

landskapsarkitektutbildning på Konstakademien i Köpenhamn till Konsthögskolans arkitekturskola i Stockholm och studier i USA.

I Danmark mötte han en attityd till trädgård och natur som han kände igen från sitt eget barndomslandskap på den skånska slätten. Professor C Th Sørensen menade att natur måste skapas genom omslutande väggar, avgränsningar och rumsindelningar, som i sin tur ger olika funktioner. Han såg landskapet och trädgården som arkitektur.

Mellan åren 1952 och 1984 undervisade Per Friberg vid SLU i Alnarp, och 1964 blev han Sveriges första professor i trädgårdskonst och naturvård vid SLU.

Per Friberg har hela tiden, parallellt med sin lärargärning sedan 1950, drivit eget kontor. Utan kontakten med yrkesrealiteter hade han inte kunnat vara trovärdig som lärare, menar han själv. Då hade han blivit en teoretiker utan erfarenheter från det praktiska livet.

Detta säger också att behovet att få uttrycka sig, skapa med den egna handen, är en del av honom själv som måste få komma till uttryck. Det gör honom snarast till en konstnärsnatur.

Själv har han sagt att ”konst uppstår när en kunnig person kommer i sinnesrörelse”. Att sträva efter att befinna sig i den skärningspunkten har varit ett mål. Nyfikenheten, yrkesskickligheten och det känslomässiga engagemanget i en uppgift har också drivit honom därhän.

Han har arbetat med stort och smått, från privata hus och trädgårdar till storslagna gestaltningar av landskap, funnit lösningar för såväl stadsplaner och trafik som kraftverksutbyggnader och landskapsvård.

De stora kyrkogårdarna – Görväln i Jakobsberg, och Augerum i Karlskrona – där han fått börja från noll hör till hans allra viktigaste arbeten och är också de verk som ligger honom varmast om hjärtat.

Oavsett uppdrag har uppgiften för Per Friberg i grunden alltid varit densamma – att hitta en lösning. Det är bara skalan som varierat.

Vi reser oss från bordet där man tänker så bra. Några golfspelare knatar förbi i saka mak därute på heden. Per drar ifrån den glasade skjutdörren – här störs inte ens rummet omkring oss av att en dörr går upp, den smygs helt enkelt åt sidan. Vi glider ut och tallslogen tar emot oss.

Människan behöver sannerligen sina platser. De ger oss bekräftelse, de talar om vilka vi är och att vi finns. De speglar oss sådana vi är.

Eller också är det platserna som speglar sig i oss.

